

**Prof. Marian Filar (1942-2020),
prezes Towarzystwa Miłośników Torunia
w latach 1993-2008**

1 czerwca 2020 r. zmarł prof. dr hab. Marian Filar, wybitny uczony (prawnik karnista), profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, polityk i działacz społeczny, publicysta, w latach 1993-2008 prezes Towarzystwa Miłośników Torunia.

Profesor Filar urodził się 6 października 1942 r. w Krośnie nad Wisłokiem, gdzie też ukończył Liceum Ogólnokształcące. Uczył się następnie w pomaturalnym Technikum Górniczym w Krakowie i równocześnie, przed podjęciem studiów prawniczych w Toruniu, pracował w kopalniach węgla kamiennego. Studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika ukończył w roku 1967, na tym samym wydziale doktoryzował się (1972) i habilitował (1977). Na macierzystej uczelni od 1990 r. do emerytury w roku 2012 kierował Katedrą Prawa Karnego i Polityki Kryminalnej. Pełnił też ważne funkcje w strukturze UMK jako dziekan Wydziału Prawa i Administracji (1988-1990) oraz prorektor (1990-1993). Jako prawnik specjalizował się m.in. w obszarze lekarskiego prawa karnego, był wybitnym znawcą prawa w zakresie przestępstw na tle seksualnym, prawnych aspektów pornografii oraz transseksualizmu. Jego doktorat dotyczył przestępstwa zgwałcenia w polskim prawie karnym, natomiast rozprawa habilitacyjna była zatytułowana „Pornografia. Studium z dziedziny polityki kryminalnej”. Te zainteresowania oraz publikowane prace zapewniły mu wysoką pozycję w polskim i międzynarodowym świecie naukowym.

(fot. A. Romański/UMK)

Był m.in. członkiem Komitetu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Komitetu Bioetyki PAN oraz rady naukowej Instytutu Nauk Prawnych PAN. Na stażach naukowych i gościnnych wykładach przebywał m.in. w Instytucie Maxa Plancka Międzynarodowego i Zagra-

nicznego Prawa Karnego we Freiburgu, Wyższym Instytucie Nauk Prawnokarnych w Syrakuzach, na Uniwersytecie Rzymskim, na uniwersytetach w Padwie i Ferrarze, na niemieckich uniwersytetach w Kolonii, Bochum i Monachium oraz na uniwersytecie w Rovaniemi w Finlandii. Był ekspertem Organizacji Narodów Zjednoczonych w dziedzinie zapobiegania i kontroli przestępczości oraz członkiem Rady Polityki Penitencjarnej, a także ekspertem prezydenckim, sejmowym i senackim.

Profesor Marian Filar był nie tylko wybitnym uczonym, którego kompetencje były doceniane i wykorzystywane w życiu publicznym, był także aktywnym uczestnikiem życia politycznego i społecznego. W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych działał w Kongresie Liberalno-Demokratycznym, a następnie w Unii Wolności. W latach 1992-1994 stał na czele Zarządu Wojewódzkiego KLD w Toruniu, potem zaś był członkiem wojewódzkich oraz krajowych władz UW. W latach 1997-2000 był wiceprzewodniczącym Trybunału Stanu. Nowe formy aktywności politycznej Mariana Filara przyniosło pierwsze dziesięciolecie XXI w. Startował w wyborach do Senatu RP (2001), do Parlamentu Europejskiego (2004) oraz kandydował w 2006 r. na prezydenta Torunia. W tych ostatnich wyborach osiągnął drugi wynik, przegrywając tylko z wieloletnim prezydentem miasta Michałem Zaleskim. Uwieńczeniem kariery politycznej był uzyskany w 2007 r. (w kadencji 2007-2011) mandat posła na Sejm RP z listy Lewicy i Demokratów (kandydat bezpartyjny, rekomendowany przez Partię Demokratyczną). Jako poseł był m.in. przedstawicielem Sejmu w Krajowej Radzie Sądownictwa.

Przed wszystkim jednak naukowca, a także społeczną i polityczną aktywność pochodzącego z Podkarpacia Mariana Filara związana była z Toruniem. Jeśli chodzi o naukę, to oprócz działalności zawodowej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika należy wspomnieć jego związki z Towarzystwem Naukowym w Toruniu. Pełnił on bowiem przez dwie kadencje, u boku prezesa prof. Mariana Biskupa, ważną funkcję Sekretarza Generalnego TNT. Warto jednak podkreślić, że był to okres szczególny, te dwie kadencje przypadły bowiem na lata 1986-1988 i 1989-1991, a więc na okres przełomu ustrojowego w historii Polski. W Toruniu Marian Filar był jednak znany i popularny nie tylko jako

wybitny naukowiec i ważny polityk oraz działacz społeczny. Z pewnością dużej popularności przysparzały mu pisane przez wiele lat felietony na łamach toruńskiego dziennika „Nowości” oraz następnie na łamach lokalnego dodatku do „Gazety Wyborczej”. Za swoją działalność i aktywność profesor Marian Filar został odznaczony wysokimi państwowymi odznaczeniami (Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, także Medal Komisji Edukacji Narodowej), ale też szczególnym odznaczeniem toruńskim – w czerwcu 2017 r. dedykowana mu Katarzynka została umieszczona w Piernikowej Alei Gwiazd przed toruńskim Dworem Artusa.

Okres, w którym profesor Marian Filar był prezesem Towarzystwa Miłośników Torunia, szczególnie podkreślił jego związki z Grodem Kopernika. Pełnił tę funkcję piętnaście lat (1993-2008) w ważnym dla Towarzystwa czasie. Dzieje założonego w 1923 r. ToMiTo zależne były oczywiście od historycznych przemian. Utworzone i aktywnie działające w okresie międzywojennym, po drugiej wojnie światowej wznowiło działalność dopiero pod koniec lat pięćdziesiątych. Przełom roku 1989 radykalnie odcisnął się na działaniu takich stowarzyszeń, jak ToMiTo. Niezależnie jednak od tych uwarunkowań Towarzystwo zawsze było emanacją najlepiej rozumianej miłości do rodzinnego miasta. Wyrażało się to w różnorodności działań, które koncentrowały się zasadniczo na dążeniu do upiększania i ulepszania miasta, wzbogacaniu jego wyglądu, poznawaniu i dokumentowaniu – poprzez różnego rodzaju wydarzenia (jak np. „Wieczory Toruńskie”) oraz intensywną działalność wydawniczą – jego przeszłości i teraźniejszości. W tym ostatnim obszarze szczególnie istotne było powołanie w 1966 r. do życia czasopisma – „Rocznika Toruńskiego”.

Podjmując się w 1993 r. kierowania Towarzystwem Miłośników Torunia, stawał Marian Filar przed nie lada wyzwaniem. Było to z jednej strony prężnie działające od lat stowarzyszenie, z takimi zasłużonymi działaczkami i działaczami, jak Karola Ciesielska, Cecylia Iwaniszewska, Zygfryd Gardzielewski, Tadeusz Zakrzewski, Kazimierz Przybyszewski i wielu innych, z drugiej strony przełom roku 1989 oznaczał wielkie zmiany, także w obszarze funkcjonowania miast i samorządów miejskich, co przekładało się na działalność ToMiTo. Pozycja

Mariana Filara jako naukowiec i polityk, osoby powszechnie znanej w mieście, tworzyła jednocześnie interesujące ramy dla nowego etapu w działalności Towarzystwa. Tekst ten jest wspomnieniem, trudno więc uniknąć w nim akcentów osobistych. Tak się złożyło, że czas, gdy Marian Filar był prezesem ToMiTo, był także czasem mojej największej aktywności w tym stowarzyszeniu. W 1995 r. zostałem redaktorem „Rocznika Toruńskiego”, pełniłem tę funkcję przez osiem lat, do roku 2003, wydając osiem tomów czasopisma. Natomiast podczas ostatniej kadencji Mariana Filara w latach 2005-2008 byłem jednym z dwojga wiceprezesów Towarzystwa. Mogłem więc z bliska obserwować jego działalność.

W okresie prezesury prof. Mariana Filara w ToMiTo, na przełomie stuleci i tysiącleci, w działalności Towarzystwa nastąpiły zmiany, które wynikały z nowych ogólnych uwarunkowań, ale po części miały też wymiar generacyjny. Towarzystwo z jednej strony znakomicie kontynuowało swoje wcześniejsze działania, które przez dziesięciolecia zapewniały mu rozpoznawalność i uznanie w mieście. Oprócz wydawania „Rocznika Toruńskiego” (a także licznych innych publikacji) były to i wspomniane „Wieczory Toruńskie”, i cieszący się wielką popularnością doroczny konkurs „Toruń w kwiatach”, i patronowanie środowisku przewodników po Toruniu przez nadawanie tytułu „Przewodnika Roku”, i wiele, wiele innych. Z drugiej strony, w tym czasie pojawiło się kilka nowych aktywności i przedsięwzięć, z których tytułem przykładu można wymienić dwa: rozpoczęcie w 1998 r. pod redakcją Krzysztofa Mikulskiego edycji *Toruńskiego Słownika Biograficznego* oraz zapoczątkowanie w 2002 r. działalności związanej z toruńskimi cmentarzami. Pojawienie się *Toruńskiego Słownika Biograficznego* oznaczało (wraz ze zmianą formuły „Rocznika Toruńskiego” na czasopismo par excellence naukowe, z publikowaną regularnie bibliografią miasta) wzmocnienie potencjału intelektualnego Towarzystwa w działaniach dotyczących poznawania i propagowania przeszłości Torunia jako czynnika współczesnej integracji społeczności miasta. Na działalność na rzecz toruńskich cmentarzy złożyły się coroczne kwesty w dniu 1 listopada na cmentarzu św. Jerzego, ale też restaurowanie – za uzyskane środki – kolejnych ważnych historycznych na-

grobków na toruńskich nekropoliach oraz ich dokumentacja w postaci serii publikacji. Stanowiło to z pewnością istotne wzmocnienie pozytywnego wizerunku ToMiTo wśród mieszkańców miasta.

Ta niezwykle szeroka, wielowątkowa i intensywna działalność była wielkim wyzwaniem i dla działaczy Towarzystwa, i dla jego Prezesa. Wiązała się zresztą z koniecznością rozwiązywania wielu problemów, z ostrymi nieraz dyskusjami, a nawet sporami. Pozycja Mariana Filara w mieście, jego relacje z władzami miasta i mediami były znakomitym wsparciem w tej działalności. Z kolei wewnątrz Towarzystwa, na licznych spotkaniach Zarządu, Prezes zawsze skromnie podkreślał, że jest do dyspozycji aktywnych działaczy, że jest na ich usługi i jest dla nich wsparciem. Zawsze był człowiekiem zajęтым i rozchwytywanym do różnych aktywności, ale potrafił znajdować czas i skupiać się na działaniu ToMiTo, a jego doświadczenie i autorytet pozwalały działać pragmatycznie i skutecznie rozwiązywać napięcia i problemy. Towarzystwo Miłośników Torunia podczas jego kadencji obchodziło w 1998 r. 75-lecie swojego istnienia. Głównym punktem zorganizowanych z rozmachem obchodów była uroczystość w Sali Mieszczańskiej Ratusza Staromiejskiego w dniu 20 czerwca 1998 r., która zgromadziła liczne grono przedstawicieli władz, życia naukowego i kulturalnego. W sprawozdaniu z tej uroczystości, zamieszczonym na łamach „Rocznika Toruńskiego” (T. 25, 1998), zostało in extenso opublikowane przemówienie profesora Mariana Filara, które – poza wszystkim – jest chyba znakomitym wykładem jego credo jako prezesa ToMiTo, ale też szerzej – jako działacza społecznego.

Profesor Marian Filar był niewątpliwie osobą nietuzinkową – jako wybitny naukowiec i autorytet w swojej dziedzinie, polityk, działacz społeczny i publicysta. I obiektywnie oceniając realne działania i dokonania, i patrząc z pozycji subiektywnego obserwatora, należy podkreślić, że też piętnastolecie kierowania przez niego Towarzystwem Miłośników Torunia wycisnęło niezatarte piętno na dzisiaj już niemal stuletnich dziejach tej organizacji.

Bogusław Dybaś (Toruń)
ORCID: 0000-0003-1216-3061